

ПАРТІЙНИЙ СЕГМЕНТ ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЧНОЇ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Т. В. Розова, С. В. Довгий

Розпад тоталітарного СРСР багато в чому стався завдяки природному відмиранню штучно створеної монопартійної системи, яка одночасно підпорядковувала собі і паросткові інститути громадянського суспільства, і державні структури. Наприкінці ХХ ст. вона остаточно увійшла у непримиренне протиріччя з об'єктивною загальноцивілізаційною тенденцією до демократизації суспільного життя, важливою складовою якої є збагачення та розширення партійного сегмента суспільства. Тому початок розбудови незалежної України був ознаменований появою багатьох партій, а отже, й інноваційною інституалізацією усталеної десятиріччями тоталітаризму політичної системи. Для цього виникли відповідні умови матеріального, соціального, культурного та духовно-ідеологічного характеру. Внутрішньополітична кон'юнктура України таким чином почала рухатися до світових демократичних стандартів людської життєдіяльності. Щоправда, процес становлення та функціонування партійного сегмента українського суспільства відбувався у дуже суперечливих умовах, де часто домінували старі стереотипи мислення та діяльності, що призводило до періодичної конфронтації учасників політичного процесу. Понад те, навіть цілком нові ідеї виникали за принципом спрощеної альтернативи минулому, що автоматично негативно позначалося на їхньому конструктивно-творчому потенціалі, адже лише на запереченні старого ніколи не можна зростити нове за суттю та формою.

Але у будь-якому разі політичні партії виступають як посередники у взаємодії між суспільством та владними структурами і державою загалом. Як результат громадської активності, вони окреслюють окремий сегмент громадянського суспільства, в межах якого узгоджуються специфічні інтереси певних груп та інтереси всього суспільства. Водночас двоїстість ролі партій полягає в тому, що за зрілої інституалізованої форми вони вже частково виходять з громадянського суспільства на рівень політичної системи та беруть участь у здійсненні влади.

Отже, політична партія — це «добровільне об'єднання громадян, які є прихильниками певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку. Має за мету сприяти формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах. В Україні загальні засади утворення та діяльності політичних партій закріплені Конституцією (ст. 15, 36, 37)» [4, 653].

Створення та діяльність партій в Україні регулюється Законом «Про політичні партії» [2] від квітня 2001 року, ухваленим після багаторічної політико-правової дискусії. Доти цей процес регулювався Законом «Про об'єднання громадян» [3] ще від 1992 року. Останній сприяв мультиплікації величезної кількості малочисельних «паперових» партій. Новий закон дав змогу протистояти навалі фіктивних партій. «Станом на 26 березня 2005 року Міністерством юстиції України зареєстровано 127 політичних партій» [5, 8].

Таким чином, дефіцит демократичних традицій, законодавчої бази їхнього закріплення та виконавчого супроводження, а також ідеологічна різновекторність та розпорошеність соціального підґрунтя партій, у тому числі на міжпоколінському, соціально-демографічному рівні, зумовили специфіку і тривалість еволюції політичних партій в Україні та істотно гальмували відповідний процес.

Однак нові тенденції у внутрішньопартійних та міжпартійних стосунках, а також у взає-

Розова Тамара

Вікторівна — доктор філософських наук, професор, державний експерт Національного інституту проблем міжнародної безпеки

Довгий Сергій Вікторович

— кандидат політичних наук, асистент кафедри управління та євроінтеграції Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

модії партій як інститутів громадянського суспільства та влади диктують необхідність перетворення партійного сегмента на консолідуючу силу. Усвідомлення цього відбувається на тлі боротьби конструктивних та деструктивних партійно-політичних сил, внаслідок якої, як доводить світовий досвід, має бути створена посттранзитивна впливова багатопартійна система як запорука економічної і соціально-політичної стабільності суспільства загалом та структур влади зокрема. Останні покликані постійно знаходити, відновлювати чи змінювати найефективніший інструментарій оптимізації співвідношення традицій, цінностей, інтересів та потреб більшості політичного соціуму, виокремлюючи при цьому їхні пріоритетні й другорядні, поточні та довгострокові різновиди з огляду на зміну внутрішньополітичних обставин та міжнародних зрушень.

Україна не є винятком із того здобутого світовим досвідом правила демократичної інституалізації, коли громадська активність на сучасному етапі дедалі більше потребує розширеного через партії політичного відбиття на рівні повсякденної життєдіяльності людини і представництва у системі влади. Саме тут партії виконують унікальну роль як громадські об'єднання, покликані доступними їм конституційними засобами захищати права та свободи, специфічні інтереси певних соціальних спільностей людей. Це відбувається у процесі досягнення владою належної громадської підтримки задля встановлення нових чи принципового оновлення старих економічних та соціально-політичних відносин. На відміну від інших організацій (профспілок, релігійних, молодіжних, жіночих, екологічних, антивоєнних тощо), які відстоюють інтереси більш «тонких» соціальних прошарків населення через вплив на відповідні владні органи, партії акцентовані на боротьбу за владу парламентським чи позапарламентським, еволюційним або революційним шляхами.

Підґрунтям для участі у такому протиборстві є здатність партій акумулювати власну масову соціальну підтримку і відданий кадровий потенціал, а також налагодити і, головне, підтримувати розвинуту мережу партійних осередків на місцях. Організаційна розбудова партій потребує, у свою чергу, поєднання легальності та легітимності їхнього існування, новизни запропонованого програмного продукту з відповідним ідейно-теоретичним обґрунтуванням, що зрозуміле масам соціальної підтримки. Сюди ж відносять вимогу не суперечливості (чи мінімальної суперечливості) своєї політики інтересам інших соціальних спільностей або позапартійних грома-

дян. Велику роль у цьому відіграють партійні лідери.

У країнах сталої демократії проблема партійного лідера, хоча й є принциповою, розв'язується згідно зі стійкими партійними традиціями, символами, ритуалами та стереотипами, тобто за певними програмними принципами. На відміну від поточної партійно-політичної ситуації в Україні, там саме партія обирає лідера, а не лідер створює партію під власне оточення, персональні амбіції та регіональні уподобання. А політична відповідальність партійних «верхів» підтримується та доповнюється політичною культурою, обізнаністю та інформованістю «низів», тобто «рядових» партійців. Врешті-решт, на відміну від України, створення нових партій та розмноження вже існуючих у країнах сталої демократії меншою мірою залежить від наближення чергових виборів будь-якого формату — президентського, парламентського чи місцевого. Однак, як справедливо зазначає відомий дослідник європейських партійних систем Герберт Кітшелт, у перехідних суспільствах програмний спосіб партійного будівництва, що найбільше відповідає демократизації, не завжди переважає.

Хоча зазвичай світовий досвід партійного будівництва доводить, що метою партій є вибори та прихід до влади або посильна участь у її здійсненні, у міжвиборний період партії чітко зорієнтовані на виконання внутрішніх та зовнішніх громадсько-політичних функцій чи завдань.

Насамперед слід виокремити статутно-програмну структуру партії і налагодження мережі первинних організацій з ефективною системою зворотного зв'язку між центральними та місцевими осередками, оптимальну організацію й моральні принципи використання фінансових ресурсів, визначення перспектив реалізації та розширення рекрутивного поля і, нарешті, забезпечення спадкоємності партійної політики шляхом оновлення та збагачення кадрового резерву керівного складу партії. Головне ж полягає у тому, що у партії, яка розраховує на довголіття, повинні діяти громадяни, здатні взяти співучасть у реалізації суспільних інтересів, допомагати виборцям у задоволенні соціальних потреб, відгукуватися на найменші порушення громадянських прав та свобод людини, підтримувати та супроводжувати громадські ініціативи, забезпечувати законослухняність виборців та сприяти демократичній легітимності влади.

На нашу думку, серед зовнішніх функцій партій має сенс звернути увагу на пріоритетність таких:

прагнення до влади з метою реалізації своїх програмних положень, які відбивають актуальні інтереси та потреби «патронажних» соціальних спільностей;

ствердження партії як посередника між інститутами громадянського суспільства та владними структурами, між громадськими організаціями та державними установами з метою збереження соціального миру та узгодженого, безконфліктного політичного процесу;

проведення публічних акцій, у тому числі святкових, задля оприлюднення своїх програмних положень або нагальних вимог із залученням якомога більшого загалу;

пошук компромісів, можливостей підтримки та конструктивної взаємодії з боку інших партійно-політичних сил та громадських організацій у поєднанні поточних та потенціальних інтересів внутрішньополітичних та зовнішньополітичних сил і партнерів;

ідеологічний та політико-педагогічний вплив на розвиток масової політичної культури просвітницького характеру.

Разом з тим хрестоматійні істини можуть діяти з максимальною ефективністю лише у межах світового досвіду створення та функціонування партійно-політичних систем. А для кожної конкретної країни, включаючи Україну, він може бути застосованим лише певною, добре вивіреною мірою згідно з історико-культурними, історико-політичними та національними критеріями. Так, за вітчизняних умов загальне правило, що суперництво партій у боротьбі за владу засновано на наданні кожній з них рівних можливостей, є досить ефективним інструментом забезпечення прогресу громадянського суспільства, але й дотепер працює зі значними перебоями. Роки незалежності України засвідчили, що, як правило, партія, яка прийшла до влади, створює для себе привілейоване становище, отримуючи назву «партія влади». За таких умов важко класифікувати партії на авторитарні з тоталітарним акцентом, що узурпують право стати загальнонаціональним керманічем, партії парламентського типу, що отримують у суспільстві загальнонаціональне реноме внаслідок виборів і, врешті-решт, масові партії.

З огляду на це, мусимо погодитись з ідеєю М. Дюверже про розподіл партій на кадрові і масові [1]. Згідно з цими критеріями, безсумнівно і лише вибірково застосовуваними в аналізі креативного потенціалу партійно-політичного сегменту в демократичній інституалізації сучасної України, можна шляхом компаративного порівняння вийти на продуктивні висновки.

Так, з практичного погляду найбільш раціональними для сучасного стану українського суспільства доцільно вважати змішаний тип — тип кадрово-парламентських партій. Вони об'єднують у своїх рядах обмежену кількість професійних політиків, а формально — усіх громадян, які голосують на виборах за партійного лідера та кандидатів від даної партії. Головним для таких партій, побудованих на виробничо-територіальному принципі і не маючих офіційно оформленого членства, є завдання забезпечення більшості голосів на виборах, внаслідок чого наявність постійної політичної програми поступається місцем демонстрації досить популістської і при тому дещо аморфної передвиборної платформи.

На відміну від попередніх, масові партії вирізняються численністю (інколи навіть гіпертрофованою штучним чином), порівняною єдністю ідейно-політичних поглядів, що іноді є домінують у суспільному житті, і, нарешті, достатньо жорсткою організаційною дисципліною у відносинах керівників та керованих. Економічне та соціально-політичне розширення програм таких партій, як правило, співіснує з постійними пошуками джерел забезпечення фінансовим та соціальним ресурсами.

З практичного погляду найраціональнішим для сучасного стану українського суспільства доцільно вважати змішаний тип кадрово-парламентських партій. Вони об'єднують обмежену кількість професійних політиків, а формально — всіх громадян, які голосують на виборах за партійного лідера та кандидатів від цієї партії.

Науково-аналітичний підхід до оцінки партійного сегмента як чинника демократичної інституалізації українського суспільства, здавалося б, свідчить, що найсприятливіші умови для вільного розвитку громадянського суспільства створює багатопартійна система, яка має можливості для удосконалення партійно-політичного захисту як інтересів значних соціальних спільностей, так і незначних. Проте в Україні електорат став свідком, що зайва багатопартійність у транзитивний період буває небажаною і навіть небезпечною і для громадянських інститутів, і для державних структур, навіть коли суспільство стало жити в умовах різних форм власності та впровадження ринкових відносин.

Тому за переходу від монопартійно-тоталітарної до багатопартійної системи, як це було в Україні, маємо зробити такий висновок: на початку становлення незалежної України відбулося:

тимчасово-кон'юнктурне єднання колишніх суперників — кадрових комуністів України і

так званих дисидентів проти диктату Москви та їхній одночасний прихід до влади парламентським шляхом;

поділ соціальної бази партійного будівництва на значну частину конформістського характеру та меншу, котра живилася уявленнями про будь-який політичний феномен з префіксом «анти» — антикомунізм, антибільшовизм, антишовінізм тощо;

перерозподіл сфер впливу та джерел фінансування на користь «золотої середини» — центристської орієнтації ліберально-демократичного характеру за максимальної мультиплікації кишенькових партій з національним забарвленням.

Взагалі специфіку вітчизняної багатопартійності можна визначити так: здебільшого, партії інституалізувалися не тоді, коли з'являлася їхня соціально-демографічна база чи актуалізувалися певні потреби значної кількості населення. Як правило, це відбувалося, на чергових парламентських чи президентських виборах, і претендент на роль лідера одержував відповідні фінансові ресурси (незалежно від їхнього походження) для залучення якомога більшого електорату. Тому головна проблема України в межах партійного сегмента громадсько-державного життя криється у штучному створенні переважної більшості партій-клієнтел, край якому має покласти впровадження також проблематичної пропорційної системи виборів. Це актуалізується супутньою проблемою політичного лідерства — пошуком і висуванням нових авторитетних, впливових людей загальнонаціонального та міжнародного масштабу, здатних провадити політику, яка відчутно підвищує рівень життя населення. Необхідними умовами для розв'язання цієї проблеми є політичний плюралізм, досвід демократичної влади, багатопартійність, внутрішньопартійна і внутрішньопарламентська (фракційна) діяльність, а необхідними якостями лідера — здатність кваліфіковано акумулювати й адекватно відображати нагальні інтереси широких мас, інноваційний характер і рішучість дій, інформованість, багатий політичний лексикон, загострене відчуття вимог часу.

Сьогодні недоцільні ані безмежні узагальнення за принципом альтернативного розмежування флангів партійного сегмента лише на підставі «ліві — праві» або «космополіти — націоналісти», ані зайва деталізація розуміння процесу партійного будівництва на основі похідних, другорядних ознак партійних інститутів, адже їх відкидатиме плин часу.

Якщо абстрагуватися від ключових слів у назвах колишніх і нинішніх партій, які ненадій-

но, неоднозначно, нерівномірно відбивають інтереси партійної верхівки та потреби партійної соціальної бази, можна дійти висновку, що кожна з них за принциповими, довгостроковими орієнтирами підпорядкована або комуністичній, чи націоналістичній, або соціал-демократичній, ліберально-демократичній (центристській), чи селянсько-галузевої ідеям. Як особливий продукт вітчизняного партійного будівництва, можна виокремити партії регіонального (Донецьк, Дніпропетровськ) і релігійного (християнські демократи) характеру.

Деякі партії відстоюють безперспективні в наш час ідеї, нинішні неокомунисти живляться саме на постійно соціально актуалізованому політико-протестному полі. Цьому сприяє відсутність повноцінної соціал-демократичної партії з надійною соціальною підтримкою у вигляді масового середнього класу, яка була б органічно пов'язана з профспілковим рухом і завоювала б довіру електорату, орієнтованого на цілісну соціально-економічну політику влади. Внаслідок цього лівий фланг партійно-політичного сегмента українського суспільства поляризований двома групами — партіями комуністичної і соціал-демократичної орієнтації, у кожній і між якими має місце політична конкуренція і боротьба.

Помірковано центристські партії, значною мірою позбавлені обов'язків соціального патерналізму, допоки задовольняються завоюванням електоральних симпатій за допомогою політичного блокування мікропартійних утворень поза радикальним збільшенням соціальної бази. Без її збільшення цей процес має паліативний характер і розрахований на політичну кон'юнктуру поточного моменту (протистояння), а не тривалу перспективу.

Отже, спільним практично для всіх вітчизняних партій, включаючи ліві, центристські, ліберально-демократичні чи національно-орієнтовані, є, по-перше, відсутність самодостатнього, сталого і широкого електорального поля, по-друге, постійна схильність до конфронтації з владою та відчутний дефіцит конструктивних пропозицій за домінанти популістсько-гаслової діяльності, по-третє, стимулювання під час розв'язання гострих громадських проблем протестного потенціалу електорату, розрахованого не на здоровий глузд, а на загострення поточної ситуації, соціальну психологію натовпу, по-четверте, мультиплікація за допомогою органів виконавчої влади або фінансово самодостатніх персонажів безперспективних партій-супутників, нетривалий вихід (чи, точніше, вивід) яких на передвиборну орбіту покликаний відібрати симпатії електорату до програмно-ідеологічних партій. До особливостей партійного будівницт-

ва та міжпартійних зв'язків в Україні можна віднести невиразність і дублювання партійних програм, регіональний калібр багатьох партійних лідерів, олігархізацію партій і їхню патологічну кількість, з одного боку, низьку структурованість громадських інтересів, втручання влади у процес партотворення і повільність розвитку громадянських інститутів, з другого.

Вищеперелічені особливості партбудівництва в Україні дають можливість дійти таких висновків.

По-перше, багато організацій, котрі проголосили себе партіями, є насправді (за діяльністю, а не за формою) не партіями і, тим більше, не природним результатом розвитку громадянського суспільства, а групами окремих, досить обмежених і тому нецікавих суспільству (і владі) соціальних інтересів. Вони мають благодійні, меценатські, релігійні, просвітницькі, культурні тощо інтереси, які знаходяться у сфері громадянської активності і не прагнуть до влади; вони залишаються показовими громадськими організаціями, які безпосередньо не стосуються розвитку політичної системи.

По-друге, переваги силового впливу на розвиток економічної ситуації, притаманного періоду первісного накопичення капіталу, за допомогою партій-лідерів українського політичного процесу були імплантовані політичній сфері, що посилює реалізацію «тіньового» політичного капіталу з подальшим скороченням забезпечення прозорості та демократичності у взаємодіях влади та громадянського суспільства. До того ж політична ситуація, що склалася нині в Україні, засвідчила, що лише кілька партій здатні боротися за владу самотужки. Решта для досягнення на виборах більш-менш пристойного результату мусить блокуватися під якимось одним, вельми різнобарвним і мозаїчним прапором. Цим пояснюється поява виборчих блоків і персоналізованих виборчих об'єднань. З одного боку, це сприяє передвиборній партійній структуризації, з другого — призводить до суперечливості та нестабільності одразу після виборів. Отже, тимчасово-кон'юнктурне партійне блокування виявилось тенденцією до розвитку українського політикуму, котра підкреслює програмно-ідеологічну, кадрову та фінансову несамодостатність кожної партії, що входить до певного блоку. Щоб подолати цю тенденцію, необхідно створити стабільну і довгострокову політико-правову основу, запровадити систему відповідальності блоків перед виборцями на весь час роботи парламенту.

По-третє, нині більшість українських партій проходить вельми складний етап перехо-

ду від особистісної форми функціонування до інституалізованої і стоять на порозі нового рівня — демократичної персоналізації партійної влади на основі інституалізації, що відбулася, тобто появи двох-трьох партійних лідерів насправді загальнонаціонального, загальнодержавного масштабу. Критеріями завершення цього етапу партбудівництва стануть: наявність у внутрішньопартійному житті переваг інформації та ініціатив «знизу» над директивами центрального керівництва; здатність партії до селекції, акумуляції та реалізації провідних соціальних інтересів своєї бази підтримки; підвищення ступеня збігу партійних інтересів та колективних, стратегічних цілей громадянського суспільства; становлення системи двоканального кадрового оновлення (із середовища владної еліти, лав регіональних активістів та рядових членів партії) та їхнє просування у структурі представницької та виконавчої влади.

По-четверте, постійної уваги та вдосконалення потребує фінансова підтримка партій державою. Складність цього процесу полягає в тому, що остання, хоча й зменшує залежність партій від окремих груп та бізнес-проектів, які фінансують їхню діяльність, а отже, підвищує партійну стабільність та самостійність, підвищує також вплив на партію бюрократичних суб'єктів — розпорядників такої підтримки. Тут постає і моральний бік проблеми — населенню важко пояснити, навіщо фінансувати за рахунок держави партії, які підтримує незначний відсоток електорату, за нестачі бюджетних коштів на соціальні програми. Отже, державною допомогою доцільно охопити лише ті партії, які отримали три і більше відсотків голосів електорату, що сприятиме партійній структуризації і вилучить з політичного процесу аутсайдерів та партії-фантоми.

Джерела

1. Дюверже М. Политические партии. — М.: Академический Проект, 2002. — 558 с.
2. Закон України від 5 квітня 2001 р. № 1665-IV «Про політичні партії в Україні // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2001. — № 23. — С.118.
3. Закон України від 16 червня 1992 р. № 2460-XII «Про об'єднання громадян» // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2003. — № 34. — С. 504.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник за редакцією академіка НАН України Ю. С. Шемшученка. — К.: Юридична думка, 2007. — 992 с.
5. Політичні партії в Україні. Інформаційно-довідкове видання (друге, доповнене). — К.: Атіка, 2005. — 440 с.

Серов Дмитро Ігорович,
кандидат історичних наук

«Військово-технічна співпраця України з державами Арабського Сходу»

ВТС — є одним із найвдаліших напрямів зовнішньоекономічної діяльності України на Арабському Сході. У статті проаналізовано досвід цієї роботи, проблеми партнерства і конкуренції на ринку озброєнь, сформульовано рекомендації та пропозиції, що сприятимуть зміцненню позицій України у десятці світових лідерів ВТС.

Авдошин Ігор Васильович,
кандидат юридичних наук, експерт Центру міжнародної безпеки та стратегічних студій України, завідувач кафедри міжнародних відносин Київського гуманітарного інституту

«Правове регулювання міжнародного співробітництва України у військовій сфері»

У статті розглянуто правові засади військового міжнародного співробітництва, чинна нормативно-правова база, котра регулює основні положення про контакти з іноземними військовими відомствами, та подано пропозиції щодо удосконалення правового забезпечення заходів міжнародного військового співробітництва.

Табурець Ігор Іванович,
аспірант Українського університету фінансів та зовнішньої торгівлі

«Сучасні маркетингові особливості просування продукції військового і подвійного призначення на світовому ринку озброєнь»

У статті розглянуто особливості ведення маркетингової діяльності на міжнародному ринку продукції військового та подвійного призначення в сучасних умовах. Разом із теоретичними засадами маркетингу проаналізовано практичні кроки та наведено приклади діяльності світових гравців щодо просування власних розробок на внутрішньому та зовнішньому ринку озброєнь, розкрито практичну методологію та економічну доцільність активізації виставкової діяльності та системи компенсаторних механізмів на світовому ринку продукції військового та подвійного призначення.

Малищенко Юлія В'ячеславівна,
головний спеціаліст департаменту економіки оборони та безпеки Міністерства економіки України, координатор Індивідуальної програми партнерства між Україною та НАТО від Міністерства економіки України

«Оборонні закупівлі по імпорту із застосуванням компенсаційних (офсетних) угод: досвід Чеської й Угорської Республік та можливості для України»

У статті розглянуто досвід Чеської й Угорської Республік в оборонних закупівлях по імпорту із застосуванням компенсаційних (офсетних) угод, доцільність їх застосування в Україні.

Крисаченко Валентин Семенович,
доктор філософських наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, радник Національного інституту проблем міжнародної безпеки

«Толерантність і консолідація суспільства: проблеми взаємозв'язку»

У статті розглянуто феномен толерантності як засіб консолідації українського суспільства. Проаналізовано світоглядні, політичні, регіональні, практичні виміри утвердження толерантності.

Розова Тамара Вікторівна,
доктор філософських наук, професор, державний експерт Національного інституту проблем міжнародної безпеки;
Довгий Сергій Вікторович,
кандидат політичних наук, асистент кафедри управління та євроінтеграції Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

«Партійний сегмент як чинник демократичної інституалізації українського соціуму»

Статтю присвячено дослідженню загальноцивілізаційної тенденції, спрямованої на демократизацію суспільного життя, важливою складовою якої виступає збагачення та розширення партійного сегмента суспільства. Розглянуто роль партій як громадських об'єднань, які покликані доступними їм конституційними засобами захищати права та свободи громадян, а також особливості переходу від монопартійно-тоталітарної системи до багатопартійної, досліджено специфіку вітчизняної багатопартійності, визначено особливості партбудівництва в Україні.

Пищуліна Ольга Миколаївна,
кандидат соціологічних наук, завідувач сектору Національного інституту стратегічних досліджень

«Імміграція в Україну: чинник національної безпеки чи стабілізації ринку праці?»

У статті розглянуто проблему «тіньових» міграційних потоків та їх вплив на динаміку економіки країни, зокрема на ринок праці. Проаналізовано загальний обсяг «тіньових» міграційних потоків, наголошено на відсутності досконалої системи їх обліку, виділено низку ключових проблем, пов'язаних з регулюванням імміграційних процесів в Україні, та запропоновано рекомендації щодо вдосконалення міграційної політики в державі.

Русанова Тетяна Євгенівна,
головний консультант Національного інституту проблем міжнародної безпеки

«Демографічна політика РФ: проблеми та досвід їх розв'язання»

У статті висвітлено демографічні проблеми Росії, розглянуто прийняті рішення та заходи, вжиті урядом РФ для поліпшення демографічної ситуації в державі, що варті вивчення і застосування в Україні для забезпечення виходу з демографічної кризи.

У номері:

У Раді національної безпеки і оборони України

Указ Президента України «Про призначення С. Гавриша Першим заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України»	3
Указ Президента України «Про призначення Б. Зайчука заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України»	3
Указ Президента України «Про призначення В. Ткачука заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України»	4
Указ Президента України «Про призначення Б. Соболева заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України»	4
На засіданнях Ради національної безпеки і оборони України	5
Указ Президента України «Про склад Ради національної безпеки і оборони України»	11
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 січня 2008 року "Про стан виконання Указу Президента України від 21 листопада 2005 року № 1643 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 червня 2005 року «Про стан додержання вимог законодавства та заходи щодо підвищення ефективності державної політики у сфері регулювання земельних відносин, використання та охорони земель»	14
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 лютого 2008 року «Про заходи щодо стабілізації фінансового стану Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» та ситуації на ринку природного газу»	21
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 лютого 2008 року «Про стан виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 грудня 2006 року «Про заходи щодо попередження і нейтралізації загроз національній безпеці, пов'язаних із нестабільністю правового регулювання відносин у сфері адміністрування податку на додану вартість»	24
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 лютого 2008 року «Про безпеку ядерної енергетики держави»	28
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про внесення зміни до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 липня 2007 року «Про хід реалізації Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року»	32
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про Державний авіабудівний концерн «Авіація України»	33
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про забезпечення національних інтересів і національної безпеки у сфері приватизації та концептуальні засади їх реалізації"	38
Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про Концепцію реформування Служби безпеки України"	45
Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів"	54
В Апараті Ради національної безпеки і оборони України	66
Діяльність міждержавних та міжвідомчих комісій при Раді національної безпеки і оборони України	73

Стратегія розвитку держави

ГОРБУЛІН В. П., ЗУБАРЄВ В. В., СКУРСЬКИЙ П. П. Формування і реалізація державної політики у галузі наукової та науково-технічної діяльності в забезпеченні національної безпеки і оборони	75
ВЛАСЮК О. С. Перспективи розвитку економічного співробітництва України – ЄС: внутрішні виклики та зовнішні можливості	85
СЕМЕНЧЕНКО А. І. Моделі геополітичного розвитку України: гіпотези та механізми реалізації	90

Проблеми національної та глобальної безпеки

КРУТОВ В. В. Недержавна система безпеки як складова національної безпеки України: теоретико-правові аспекти	100
КОСАРЕВ О. Й., РИБАК О. М. Безпека авіаційних перевезень та технічне переоснащення авіапідприємств	104
ВАГАПОВ В. Б. Моделі небезпеки сукупності об'єктів у вимірі можливих	116
ПОЛТОРАКОВ О. Ю. Стратегічна культура у функціонуванні систем національної та регіональної безпеки	124

Геополітика і геостратегія

МАКСИМЕНКО І. В. Україна, Румунія та Болгарія на шляху здобуття регіонального лідерства: перспективи Української держави	129
ІГНАТЬЄВ П. М. Геополітичне довілля півострова Індостан	136
МАКУХ В. В. Проблеми міграції у відносинах між країнами Магрибу та ЄС: досвід для України	145

Економічна та регіональна політика

СУХОРОУКОВ А. І., ОЛЕЙНИКОВ О. О. Пріоритети приватизації стратегічних підприємств	152
КУЗЬМЕНКО В. П. Формування єдиної моделі соціально-економічного розвитку ЄС	161
БАРАНІК В. О. Енергоємність ВВП. Порівняльний аналіз	170
ВЕНЦОВСЬКИЙ Д. Ю. Три роки розширеного ЄС: підсумки торговельно-економічних відносин з Україною	179
ПАНЧЕНКО О. В. Проблеми ефективності використання бюджетних коштів органами виконавчої влади зарубіжних країн	185
БАКУН О. В. Вплив цінних коливань та інфляційної невизначеності на індикатори фінансової безпеки	190

Воєнна політика і проблеми ОПК

ШЕВЦОВ А. І., БОДНАРЧУК Р. В. Світові тенденції реформування та міжнародної інтеграції в оборонно-промисловій сфері	196
СЕРОВ Д. І. Військово-технічна співпраця України з державами Арабського Сходу	211
АВДОШИН І. В. Правове регулювання міжнародного співробітництва України у військовій сфері	220
ТАБУРЕЦЬ І. І. Сучасні маркетингові особливості просування продукції військового і подвійного призначення на світовому ринку озброєнь	227
МАЛИШЕНКО Ю. В. Оборонні закупівлі по імпорту із застосуванням компенсаційних (офсетних) угод: досвід Чеської і Угорської Республік та можливості для України	233

Гуманітарні проблеми

КРИСАЧЕНКО В. С. Толерантність і консолідація суспільства: проблеми взаємозв'язку	239
РОЗОВА Т. В., ДОВГІЙ С. В. Партійний сегмент як чинник демократичної інституалізації українського соціуму	249
ПИЩУЛІНА О. М. Імміграція в Україну: чинник національної безпеки чи стабілізації ринку праці?	254
РУСАНОВА Т. Є. Демографічна політика РФ: проблеми та досвід їх розв'язання	263

Наукове життя

Міжнародна міграція та розвиток України в контексті європейської інтеграції	271
Теорія та практика формування української національної ідеї	274
Резюме	277